

Jan Wróblewski

Ankieta "Mazura" na temat "Krzyżaków" Henryka Sienkiewicza

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 1, 102-127

1963

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JAN WRÓBLEWSKI

ANKIETA „MAZURA” NA TEMAT „KRZYŻAKÓW” HENRYKA SIENKIEWICZA

Utwory Sienkiewicza wywierały szczególny wpływ na ludność polską pod zaborem pruskim¹⁾. Nic więc dziwnego, że pisarz ten cieszył się dużą popularnością na Warmii, Powiślu i Mazurach²⁾. Książki jego spełniały tutaj w pewnym sensie rolę podręczników historii polskiej i nauki patriotyzmu. Ludność chętnie rozczytywała się w dawnych dziejach potężnej ongiś Rzeczypospolitej, podziwiając chwałę oręża polskiego, którego najlepszym świadectwem był niedaleko leżący Grunwald³⁾. Wiele dzieł Sienkiewicza znajdowało się w istniejących w Prusach Wschodnich bibliotekach polskich. Np. stwierdzono na podstawie niepełnych materiałów, że w placówkach Centralnej Biblioteki Polskiej w Niemczech — Oddział: Prusy Wschodnie znajdowało się 46 egzemplarzy (10 tytułów) Sienkiewicza⁴⁾ przy 27 (18 tytułów) egzemplarzy Kraszewskiego i 10 Rodziewiczówny. Według sprawozdań tegoż oddziału utwory Sienkiewicza cieszyły się dużą poczytnością⁵⁾. Potwierdzają

Pragnę podziękować dr Janowi Basarze z Zakładu Językoznawstwa PAN w Warszawie za konsultację spraw językowych, p. Emilii Sukertowej-Biedrawinie za informacje o wydaniu *Krzyżaków* H. Sienkiewicza przez „Gazetę Mazurską”, p. Jędrzejowi Giertychowi z Londynu za informacje odnośnie *Krzyżaków* wydanych nakładem wydawnictwa „Mazur” oraz mgr Januszowi Jasińskiemu za udostępnienie swoich notatek o znajomości Sienkiewicza na Mazurach.

¹⁾ Warto tu przypomnieć międzynarodową ankietę zorganizowaną przez Sienkiewicza w związku z wywłaszczaniem Polaków w zaborze pruskim. M.in. Sienkiewicz pisząc na ten temat w artykule pt. *Polacy w Prusach* opublikowanym 22 stycznia 1908 r. w dzienniku „Standard” wspomina o 4 milionach Polaków zamieszkujących Poznańskie, Prusy Wschodnie i Śląsk. (*Prusy a Polska. Międzynarodowa ankieta zorganizowana przez Henryka Sienkiewicza*. Archiwum przekładów ZAP, zeszyt 18, Warszawa — Poznań 1960).

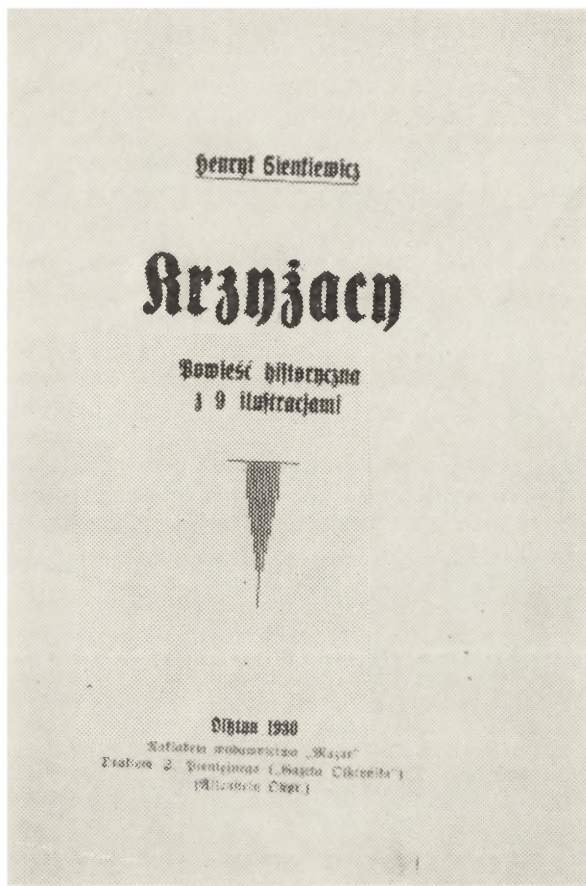
²⁾ Tadeusz Oracki, *Ulubiony pisarz Warmiaków i Mazurów*, Słowo na Warmii i Mazurach, 1956, nr 19, s. 2; Tenże: *Najpoczytniejszy pisarz na Warmii i Mazurach*. Z okazji 110 rocznicy urodzin i 40 rocznicy śmierci Henryka Sienkiewicza. *Życie Kortowa* 1956, nr 5, s. 3; Janusz Jasiński, *Z zagadnień łączności kulturalnej Warmii i Mazur z całością ziem polskich*. W: *Z dziejów Warmii i Mazur*, Olsztyn 1958, s. 131—133; Jan Wróblewski, *Sienkiewicz przeciw Smętkowi*, *Tygodnik Kulturalny*, nr 6, 10 II 1963, s. 7.

³⁾ M.in. Michał Lengowski, *Życiorys*. W: *Poezje Warmii i Mazur*. Warszawa 1953, s. 58; Protokóły z zebrań Towarzystwa św. Kingi w Trzcianie w latach 1933—1938 (w posiadaniu autora). Ponadto ankiety przeprowadzone przez autora.

⁴⁾ Zostały stwierdzone następujące tytuły: *Bartek Zwycięzca*, *Krzyżacy*, *Nowele*, *Ogniem i mieczem*, *Quo Vadis*, *Pan Wołodyjowski*, *Pisma*, *Potop*, *W pustyni i w puszczy*, *Za chlebem*.

⁵⁾ Jan Wróblewski, *Księgozbiory Wschodniopruskiego Oddziału Centralnej Biblioteki Polskiej w Niemczech*, *Przegląd Biblioteczny*, nr 2, 1962, s. 115—117; tenże, *Materiały z działalności Centralnej Biblioteki Polskiej w Niemczech — Oddział Prusy Wschodnie*, *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, nr 2/1962, s. 464—466, 468, 469.

to również badania ankietowe przeprowadzone przez autora⁶⁾ niniejszego artykułu. We wszystkich trzech regionach (Warmia, Powiśle, Mazury) Sienkiewicz bezapelacyjnie zdobył pierwsze miejsce⁷⁾. Ze wszystkich jego dzieł czytanych na tych terenach w okresie przedwojennym największą popularnością cieszyli się *Krzyżacy*. Ten utwór najbardziej wrył się w pamięć i serca czytelników. Jedna z czytelniczek tak pisze: „Bardzo przeżyłam treść tej książki. Imiona Danusi i Zbyszka były przez długi czas dla mnie najpiękniejsze”⁸⁾. Czytelnik z Zielonowa argumentuje, że *Krzyżacy* podobali się mu najbardziej ze wszystkich książek, ponieważ występuje tam krzywda i dziel-

Repr. A. Kuraczyk

ność Polaków⁹⁾, a czytelnikowi z Gietrzwałdu podobają się *Krzyżacy* dlatego, że jest tam pokazana zachłanność germańska¹⁰⁾. Inni natomiast uczestnicy ankiety argumentują, że dlatego podobala im się najbardziej ta powieść, gdyż akcja dzieje się na ich ziemiach¹¹⁾.

⁶⁾ Badania zostały przeprowadzone do pracy na temat rozwoju polskich bibliotek na Warmii, Powiślu i Mazurach w latach 1881—1939.

⁷⁾ Jan Wróblewski, *Sienkiewicz przeciw Smętkowi*, op. cit., s. 7.

⁸⁾ Ankieta nr W-13.

⁹⁾ Ankieta nr W-15.

¹⁰⁾ Ankieta nr W-4.

¹¹⁾ M. in. ankiety P-7 i P-42.

Powieść *Krzyżacy* trafiała do rąk czytelników zarówno w formie książkowej (egzemplarze przychodzące z kraju oraz wydawane w Olsztynie), jak i w odcinkach gazet. Pierwsza podjęła druk *Krzyżaków* w roku 1899 wychodząca w Elku „Gazeta Ludowa” propagując je w ten sposób:

„...Teraz zmajstrował nasz wielki rodak Sienkiewicz taki romans historyczny, który przedstawia w żywych barwach dzieje naszej ziemi mazurskiej. I tak umiłował Henryk Sienkiewicz tę drogą ziemię i plemię nasze, że z jakby piórem czarodziejskim na papier rzucanych słów jego urosła prawdziwa księga mazurska. Poznaliśmy, że to skarb, który powinien znajdować się w każdym mazurskim domu, tak jak biblia i kancjonał”¹²⁾. Oraz że „...tam będziecie czytali o mazurskim księciu Januszu, o Mazurze Jurandzie, o Mazurce Danusi”¹³⁾.

W roku 1908 w „Mazurze” w rocznicę bitwy pod Grunwaldem drukowano opis tej bitwy z *Krzyżaków*¹⁴⁾. Od maja 1920 r. w dodatku „Gazety Olsztyńskiej” wydawanym w języku niemieckim wychodziła w odcinkach powieść *Krzyżacy*¹⁵⁾. Również w tymże roku powieść tę drukowała w odcinkach wychodząca w Kwidzynie „Gazeta Polska dla powiatów nadwiślańskich”.

W kwietniu 1924 r. „Gazeta Mazurska”, wydawana dla Mazurów powiatu działdowskiego, redagowana przez Emilię Sukertową w Warszawie, rozpoczęła druk skrótu *Krzyżaków*. W końcu 1925 r. dokonana została odbitka licząca dwie 4-arkuszowe broszury 16° — pierwsza nosiła tytuł *Krzyżacy*, druga — *Bitwa pod Tannenbergiem*. W liczbie 3000 kompletów (podobnie jak „Kalendarz dla Mazurów” i inne broszury) przerzucono wydawnictwo przez zieloną granicę „za kordon” czyli do Prus Wschodnich. Według relacji konsula to wydanie *Krzyżaków* rozeszło się błyskawicznie. Było ono drukowane frakturą, czyli czcionkami, jakie w XVI wieku przywoził z Krakowa do Elku Jan Malecki. Broszury miały tę dobrą stronę, że kolporterzy mogli przynieść je w cholewie, nie zwracając uwagi żandarmów^{15a)}.

W roku 1930 redakcja wychodzącego w Szczytnie „Mazura” podjęła druk *Krzyżaków*¹⁶⁾ także w odcinkach jako dodatek (35 odcinków). W celu zwięks-

¹²⁾ Gazeta Ludowa, nr 16, 25 II 1899. Wspominają również o tym Janusz Jasiński, op. cit.; Tadeusz Oracki, op. cit.; T. Cieślak, *Dzieje „Gazety Ludowej” w Elku*, Rocznik Olsztyński, I, 1958, s. 19.

¹³⁾ Gazeta Ludowa z dnia 1 marca 1899 r., „Gazeta Ludowa” nie zdążyła przedrukować całych *Krzyżaków* (wiadomość: „Mazur”, nr 44, 1908 r.) ponadto „Gazeta Ludowa” drukowała w odcinkach *Bartka Zwycięzcę* i *Ogniem i mieczem*. Na jubileusz 25-lecia pracy H. Sienkiewicza „Gazeta Ludowa” wysłała telegram gratulacyjny następującej treści: „Henrykowi Sienkiewiczowi, Autorowi „Krzyżaków”, Chlubie naszego narodu, Mistrzowi ojczystego słowa, na srebrny jubileusz zbożnej pracy z Mazowsza pruskiego hołd uwielbienia przesyła ciężko trapiąca „Gazeta Ludowa” i opuszczony lud polski”.

¹⁴⁾ Mazur, nr 43 19 VII 1908. Ponadto „Mazur” drukował *Janka Muzykanta* (1909) i *W pustyni i w puszczy* (1912—1914). „Przyjaciół Rodziny” drukował *Bartka zwycięzcę* (1911); *Za chlebem* (1912) oraz wyjątek z *Potopu* (nr 46, 1912 r.).

¹⁵⁾ Beilage zu nr 58 der Gazeta Olsztyńska, *Zur Information unserer deutschsprechenden Mitbürger* (12 V 1920 r.). „Gazeta Olsztyńska” drukowała także inne utwory Sienkiewicza m. in. *Jamiół* (1924), *Sielanka* (nr 292—297, 1937 r.), *Legenda żeglarska* (nr 298, 1937).

^{15a)} Świadectwem dokonania i opublikowania skrótu „Krzyżaków” jest „Kalendarz dla Mazurów” (działdowskich) na r. 1927, w którym na ostatniej stronie znajduje się spis wydawnictw „Gazety Mazurskiej”.

¹⁶⁾ Zezwolenie na wydanie „Krzyżaków” od „Ossolineum”, które dysponowało prawami autorskimi, załatwiało Ministerstwo Spraw Zagranicznych w Warszawie, a osobowo, referent do spraw warmińsko-mazurskich Jędrzej Giertych (wg informacji pisemnej J. Giertycha będącej w posiadaniu autora).

szenia zainteresowania powieścią po wydrukowaniu pierwszych odcinków został ogłoszony konkurs; za najlepsze wypowiedzi ustalono nagrody pieniężne w wysokości 30, 20 i 10 m.¹⁷⁾ Po wydrukowaniu całości powieść została zbroszurowana, oprawiona, po czym kolportowano ją wśród czytelników „Mazura” i innych Mazurów¹⁸⁾. We wstępie do tego dzieła m.in. napisano:

„Nie jest Sienkiewicz obcy Mazurom. Był dwa razy w naszych stronach, zwiedzał je, interesował się żywo losem ludu tutejszego. Wtedy to poznał stosunki i okolice mazurskie i opisał je później tak pięknie w *Krzyżakach*. W powieści tej malował Sienkiewicz obraz zmagania się Polski z Zakonem Krzyżackim i wielkie zwycięstwo przodków naszych pod Grunwaldem.

Dlatego właśnie tę powieść oddajemy dziś do rąk Ludu Mazurskiego. Niech pozna chwałę i świetność naszej historii. I niech mu będzie ona pokrzepieniem w ciężkich dniach dzisiejszych.

„Praojcom na chwałę, potomnym na otuchę”¹⁹⁾.

Przypuszczalny nakład *Krzyżaków* wynosił 8000 egzemplarzy²⁰⁾. Kolportowano je bezpłatnie po wioskach mazurskich, motocyklem i pieszo. Kolportaż jednak napotykał na duże trudności. Wielu Mazurów wzbraniało się przyjąć *Krzyżaków* w obawie przed represjami ze strony niemieckiej. (Szczególną nieufność wykazywały kobiety)²¹⁾. M.in. przyczyną był tu artykuł zamieszczony przez „Ortelsburger Zeitung”²²⁾. W związku z tym konsul polski w Olsztynie zwracał się do Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie z prośbą o przysłanie recenzji niemieckich o *Krzyżakach* i o Sienkiewicza. Drukując je w „Mazurze” chciano przeciwdziałać nagonce przeciw *Krzyżakom*²³⁾. Rozkolportowanymi egzemplarzami *Krzyżaków* interesowali się żandarmi²⁴⁾, a kolportujący narażeni byli na szykany. Np. Jan Lubomirski i A. Szarkowski zostali w czasie kolportażu aresztowani²⁵⁾.

Za czasów hitlerowskich sytuacja uległa pogorszeniu. Na podstawie decyzji Prezydenta Izby Pisarskiej Rzeszy z dnia 15 VI 1935 r. zostali *Krzyżacy* zaka-

¹⁷⁾ Mazur, nr 77, 24 IX 1930, nr 78, 27 IX 1930, nr 79, 1 X 1930, nr 83, 15 X 1930.

¹⁸⁾ Henryk Sienkiewicz, *Krzyżacy. Powieść historyczna z 9 ilustracjami*, Olsztyn 1930, Nakładem wydawnictwa „Mazur”. Drukiem S. Pieńiężnego („Gazeta Olsztyńska”) (Allenstein Ostpr.), 22, 5 × 15 cm, s. 547 (drukowana gotykiem). Również gotykiem przez to wydawnictwo wydano w roku 1933: *W pustyni i w puszczy* oraz *Bartka zwycięzcę*.

¹⁹⁾ Ibidem, s. III.

²⁰⁾ Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych (dalej: AMSZ), *Poselstwo Rzeczypospolitej Polskiej w Berlinie* (dalej: PPB) wiązka 333. *Pismo Konsulatu Rzeczypospolitej Polskiej* (dalej: KRP) w Olsztynie do Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie T/1129/31 z października 1931 r.

²¹⁾ AMSZ, PPB wiązka 333,teczka. *Pismo KRP w Olsztynie do Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie*, L. dz. I/1498/31 z dnia 9 grudnia 1931 r.

²²⁾ Jan Wróblewski, *Książka polska na Warmii i Mazurach w latach międzywojennych*, Warmia i Mazury, nr 5/1962, s. 17.

²³⁾ Ibidem. Należy wspomnieć też, że np. polakożercza i hakatystyczna gazeta niemiecka „Königsberger Allg. Zeitung” przetłumaczone utwory Sienkiewicza na język niemiecki polecała jako podarek dla swych czytelników (Przyjaciół Rodziny, nr 45, 1909 r.). W czasie zbierania materiałów do historii bibliotek, autor spotkał na Warmii, Powiślu i Mazurach czytelników, którzy czytali *Krzyżaków* w języku niemieckim.

²⁴⁾ Jędrzej Giertych wspomina, że powieść *Krzyżacy* była konfiskowana przez niemiecką policję, a „czasami żandarm jechał na rowerze od domu do domu za kolporterem „Mazura”, pytał, czy otrzymali taką książkę, kazał ją sobie wręczyć i konfiskował” (informacja pisemna J. Giertych w posiadaniu autora).

²⁵⁾ J. Boenigk, *Minęły wieki a myśmy ostali*, Warszawa 1957, s. 115; Z. Lietz, *Z dziejów gazety „Mazur”*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, nr 3/1962, s. 599.

zane. Argumentowano tym, że książka ta została wycofana w Polsce z bibliotek szkolnych, co nie było prawdą²⁶⁾. W czasie licznych rewizji przeprowadzanych w tym okresie w polskich bibliotekach przede wszystkim poszukiwano *Krzyżaków*. M. in. w roku 1937 w Szczytnie skonfiskowano 41 egzemplarzy drukowanych szwabachą²⁷⁾. Książka ta była jednak chroniona przez prywatnych właścicieli, a nawet niektóre egzemplarze dochowały się do dzisiaj²⁸⁾.

Pisząc o popularności *Krzyżaków* należałoby zaznaczyć, że wielu czytelników czytało ich kilkakrotnie. Np. Franciszek Bem z Gietrzwałdu czytał 10 razy²⁹⁾. Znana jest historia o Franciszku Gollanie z Lengajna, który umiał *Krzyżaków* na pamięć³⁰⁾. W niżej publikowanych ankietach, jeden z czytelników (Paul Fox) pisze, że umie na pamięć rozdział *Krzyżaków*³¹⁾.

* * *

W ogłoszonym przez „Mazura” konkursie zadaniem czytelników było odpowiedzieć na 3 pytania:

1. Które najważniejsze osoby występują w „Krzyżakach”?
2. Który rozdział najbardziej trafił do serca czytelników i jaka była treść tego rozdziału?
3. Gdzie i jaką zbrodnię popełnili Krzyżacy na Jurandzie ze Spychowa?³²⁾

Pod wpływem pokłosa konkursu Jędrzej Giertych tak pisał:

„Niepodobna, mówiąc o akcji polskiej na Mazurach, pominąć milczeniem jednego niezwykle wzruszającego faktu: oddźwięku, jaki zdobyli tam „Krzyżacy” Sienkiewicza. Powieść ta czytana była w niezliczonych chatkach mazurskich, w obecności licznych audytorium zalewających się łzami słuchaczy, nie

²⁶⁾ AMSZ, Ambasada Rzeczypospolitej Polskiej w Berlinie, wiązka 67, teczka 4. Ponadto wspominają o tym fakcie: Wojciech Wrzesiński, *Akcja germanizacyjna na Warmii, Mazurach i Powiślu*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, nr 3/1961, s. 431 oraz Jan Wróblewski, *Księgozbiory...* s. 121.

²⁷⁾ Jan Wróblewski, *Księgozbiory...* s. 119.

²⁸⁾ Autorowi udało się dotąd stwierdzić 8 egzemplarzy znajdujących się u następujących posiadaczy:

1. Stacja Naukowa PTH w Olsztynie (2 egzemplarze, opr. brązowa oraz szara).
2. Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Olsztynie (oprawa brązowa).
3. Biblioteka Naukowa Muzeum Mazurskiego w Olsztynie (oprawa brązowa).
4. Muzeum w Legnicy — dar dra Stanisława Flisa z Olsztyna.
5. Franciszek Iwanowski, Barczewo (oprawa brązowa).
6. Adolf Kajka — Orzysz (oprawa czerwona).
7. Jan Wróblewski, Olsztyn (egzemplarz uszkodzony pochodzi od Otta Leydinga z Labuszewa, oprawa brązowa).

Wszystkie pisane gotykiem. Ponadto w posiadaniu autora znajdują się szczytki egzemplarza, drukowanego czcionką łacińską, pochodzącego z Brąswału.

²⁹⁾ Ankieta nr W-4.

³⁰⁾ Jan Maria Gísges, *Grunwald po raz tysięczny*. W: *Ziemia serdecznie znajoma*, Warszawa 1953, s. 365—6; Maria [Zientara] Malewska, *Bitwa pod Grunwaldem w Legajnach*, Kalendarz dla Warmii i Mazur 1954, s. 110—112; Stanisław Flis, *Gollan Franciszek*, Warmia i Mazury, 1959, nr 2, s. 26; Tad. Oracki, *Ulubiony pisarz...*; tenże, *Najpoczytniejszy pisarz...*; Ewa Jasińska, *Z wizytą u chłopca, który na pamięć zna „Krzyżaków” Sienkiewicza*, Słowo na Warmii i Mazurach, nr 39, 1954, s. 4.

³¹⁾ Ankieta nr 2, s. 111.

³²⁾ Mazur nr 77, 24 9 1930 r. i in. Podsumowanie konkursu: Mazur nr 93, 19 XI 1930 r.

umiejących czytać po polsku, więc przychodzących posłuchać czytania głośnego. Gdy wychodziła w odcinku w „Mazurze” — lud mazurski z zapartym oddechem czekał na ukazanie się następnego numeru i molestował urzędy pocztowe pytaniami, czy „Mazur” już przyszedł. W licznych listach do „Mazura”, dotyczących *Krzyżaków*, zachwyt, wzruszenie, oburzenie, upojenie pięknem utworu, zdaje się przelewać przez brzegi. — Bodaj nigdzie nie miał Sienkiewicz takiego sukcesu wśród ludu, jak właśnie tam”³³).

Niewątpliwie Giertych tutaj sprawę czytelnictwa *Krzyżaków* przedstawia zbyt jednostronnie i literacko — upraszcza. Bo już w następnym felietonie w cytowanym liście do „Mazura” jeden z czytelników pisze m. in.:

„A od tej mazurskiej redakcji, to jak słyhać to wciąż latają polskie agenty po wsiach, miastach i po wszystkich krejzach, lub z książkami krzyżackimi (podkreślenie — J. W.), lub z kalendarzami, czy kto chce przyjąć albo nie, to ostawiają, byle za to coś uzyskać i nasz naród do biedy i sądów przyprowadzić...” i dalej: „...ale z waszego pisma to widać, że Wy tych ludzi łagusita, tak jak rybak ryby, kiedy na wędkę robaka zahaczy. Tak też i u Waju — częstujeta nagrodami po 20, po 15 i po 10 marek”³⁴).

Te marki jak nietrudno domyślić się, to nagrody konkursowe. List ten bardzo skrajny jest głosem Mazura wrogiemu akcji polskiej. Zresztą po latach Giertych z większą powściągliwością, a nawet ze sceptycyzmem, ocenił tę akcję pisząc m. in.:

„...Jedynie dzieło literatury polskiej, które zdobyło sobie na Mazurach — wyłącznie wśród ludu wiejskiego — niejaka popularność i niejaki oddźwięk, to byli *Krzyżacy Sienkiewicza*... Istniała na Mazurach warstwa ludzi, niestety, przeważnie należących do starej generacji, którzy *Krzyżaków* czytali. Ale również i ta książka nie wywarła na Mazurach większego wpływu, a już w szczególności nie wywarła praktycznie żadnego wpływu wśród inteligencji, a więc nie przyczyniła się do obudzenia mazurskiego ruchu umysłowego”³⁵).

W aktach archiwalnych zachowało się 27 odpisów odpowiedzi konkursowych³⁶) (26 autorów). (Oryginały przypuszczalnie zaginęły). W zestawieniu z liczbą nagrodzonych, porównując wypowiedzi nagrodzone (niektóre bardzo skromne i nie na temat), należy przypuszczać, że to są wszystkie ankiety³⁷). Spośród nich 21 ankiet nadesłano z powiatu szczywieńskiego, 4 z powiatu oleckiego i 1 z Westfalii. Z poszczególnych miejscowości pojedynczo, tylko ze Szczytna, Zielenca, Wielbarka, Księżego Lasku i Mierunisek po 2 ankiety. Autorką jednej wypowiedzi jest kobieta. Dwóch Mazurów napisało odpowiedzi w języku niemieckim. W konkursie brało udział przeważnie starsze pokolenie

Wydaje się dość dziwne, że wśród uczestników konkursu zabrakło Kajki. Tym bardziej że brał on udział w podobnym konkursie w roku 1929, ogłoszonym przez „Życie Młodzieży” na temat bitwy grunwaldzkiej. Kajka zdobył wtedy I nagrodę w wysokości 25 marek za wiersz pt. *Bitwa pod Grunwaldem*³⁸). W wierszu tym znać wpływ „*Krzyżaków*”:

³³) Jędrzej Giertych, *Za północnym kordonem (Prusy Wschodnie)*, Warszawa 1933, s. 44.

³⁴) Ibidem, s. 52.

³⁵) Jędrzej Giertych, *Oblicze religijno-narodowe Warmii i Mazur, ziem etnicznie polskich na podłożu pruskim*, W: *Sacrum Poloniae Millenium*, Rzym, 1957, s. 96—97.

³⁶) AMSZ, PPB, teczka 333.

³⁷) W podsumowaniu konkursu redakcja „Mazura” określa jednak liczbę listów na blisko 50 („Mazur”, nr 93, 19 XI 1930, s. 4).

³⁸) *Życie Młodzieży*, nr 10, 30 VI 1929.

...Zbyszko z Bogdańca
Z swymi sługami
Także do tańca
Szli z Krzyżakami...³⁹⁾.

Lista nagrodzonych w ankiecie „Mazura” przedstawiała się następująco:

- I nagroda — 30 marek Adam Zapatka, Małe Lesiny, pow. szczycieński;
- II nagroda — 20 marek Michał Orłowski, Wielbark;
- III nagroda — 10 marek Adam Dopatka, Księży Lasek, pow. szczycieński;
- IV nagroda — 5 marek Paweł Fox, Zieleniec, pow. szczycieński.

Ponadto nagrody po 3 marki otrzymali: 1. Fryderyk Mączka, Szczytno, Feldstr. 8; 2. Inwal. Jakób Kensy, Radostowo, pow. szczycieński; 3. Michał Zientara, Leleszki, pow. szczycieński; 4. Karol Fiedrich, Piasutno, pow. szczycieński; 5. Samuel Luma, Marksoby, pow. szczycieński; 6. Jan Warych, Księży Lasek, pow. szczycieński; 7. Otto Serowy, Nowe Kiejkuty, pow. szczycieński; 8. Michał Patzkowski, Horst Westf.; 9. Jan Orłowski, Wielbark; 10. Blasiej, Wysoki Grąd k. Faryn, pow. szczycieński; 11. Karol Kizina, Małe Jeruty, pow. szczycieński; 12. Gottlieb Scharkowski, Lipowiec, pow. szczycieński; 13. Józef Biernath, Siedliska k. Pasymia; 14. Piotr Urbanowicz, Mieruniszki, pow. olecki; 15. Karol Dotzek, Gordejki, pow. olecki; 16. Paul Saszik, Stare Kiejkuty, pow. szczycieński; 17. August Brozio, Duły, pow. olecki; 18. Luise Pawelzik, Ciemna Dąbrowa, pow. szczycieński; 19. Michał Adamski, Orzyny, pow. szczycieński; 20. Samuel Fidora, Zieleniec, pow. szczycieński; 21. Ant. Dziegielewski, Szczytno; 22. Gabryel Żukowski, Mieruniszki, pow. olecki⁴⁰⁾.

Opublikowane poniżej wypowiedzi mogą stać się cennym materiałem zarówno dla historyków, jak i polonistów (szczególnie językoznawców). Stanowią one dokument pewnego okresu, który przeszedł już do historii. Analiza wypowiedzi nasuwa wiele spostrzeżeń i wniosków. Warto w tym omówieniu zasygnalizować przynajmniej niektóre.

Wydaje się, że polityczna wymowa dzieła została na ogół przez czytelników zrozumiana. Podstęp i zbrodnię Krzyżaków nad bezbronnym Jurandem czytelnicy potępili (niekiedy opatrując Krzyżaków epitetami „zdradliwych”, „wsceklech”, i „smrodliwych”). Niektórzy z nich nawiązali do aktualnej sytuacji politycznej na Mazurach: „...ale pszes to nasze serca są richticznie zahartowane do tech zdraicow ktorech jeszcze i dzis mami” pisze Józef Biernat z Siedlisk i jako przykład podaje Machta, a Adam Zapatka z Lesin przestrzega redaktora „Mazura”: „...ną ity Auguście (redaktorze) mniej nabacznoczy czo i tobie tam we Sczitnie tak nie pudzie”. Adam Dopatka z Księzego Lasku zaznacza, że jak się to wszystko czyta „to jak Swiat Swiatem to nie bęndzie Polak Niemczom Bratem” i nawiązuje do swych własnych cierpień w czasie wojny, kiedy za przychylność dla Polaków został aresztowany przez miejscowego żandarma i osadzony na trzy miesiące w więzieniu w Olsztynie. Podpisuje się jako „Przyjaciół Polskocy i stały czytelnik Mazura!”.

Główni bohaterowie powieści (Zbyszko, Danusia, Jurand i inni) zyskali wielką sympatię i współczucie czytelników. Karol Dotzek ze wsi Gordejki, powiatu oleckiego w odpowiedzi pisanej po niemiecku tak zaznacza m. in.: „Und als ich die Geschichte las, da musste ich alter Mann von 76 Jahren

³⁹⁾ Michał K a j k a, *Zebrałem snop płonu* (opr. i wstęp Janusz J a s i ń s k i i Tadeusz O r a c k i) Warszawa 1958, s. 165.

⁴⁰⁾ Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Poznaniu, Polski Związek Zachodni, sygn. 509, f. 192.

weinen als wenn es mein eigen Kind währe". Piękna i wzruszająca jest wypowiedź cytowanego już Adama Zapatki z Małych Lesin, który wspólnie z bohaterami powieści przeżywał wszystkie zdarzenia: „...to ja wsedze chodzułem i wszystko zidziałem czo sie i gdzie robziło im slysał czo ony rozmawjali i jak sie naradzialy...”.

Z wypowiedzi widać wielkie przywiązanie czytelników do „Mazura”. Tak np. August Brozio z powiatu oleckiego pisze: „...kącze moje pisanie i zostaje abonentem „Mazura” póky będzie wychodził i ja będę żył...”, a osiemdziesięciodziesięcioletni Samuel Fidora z Zieleńca ułożył nawet na cześć „Mazura” wierszyk, w którym m. in. tak pisze:

„...a we śróde i w sobote
to mam z Mazurem robote
...i Citać go nię przestane
puki zicia mego stanię...”

Niektórzy z czytelników wspominają o swoich zajęciach, jak np. Michał Orłowski z Wielbarka: „Teraz ten list na poczcie odaje a sam u bydła paszenia zostaje...”, albo usprawiedliwiają się, przepraszają za swoje nieporadne odpowiedzi oraz dziękują i proszą o przysyłanie nadal „Mazura”. „Teraz prose Pana Redakt.[ora] przysilać mi regularnie niech Pan wybici mie gdis ia iuz nie moze tak pisać iek dawni bo mi sie ręka trzęse, bom 77 lat stari — pisze Michał Patzkowski z Westfalii. Natomiast Gabriel Żukowski z Mieruniszek w pow. oleckim zaznacza, że powieść tak podobała się, że nie pragnęłyby nagrody, a jeszcze sami czytelnicy powinni wynagrodzić za to redaktora. Podobnie myśli cytowany już dwukrotnie Adam Zapatka. W tych szczerych listowych rozmowach z redakcją „Mazura” na marginesie odpowiedzi na ankietę wychodzą jeszcze inne sprawy. Np. czytelnik z Dułów prosi o przysyłanie polskich książek. Spotyka się też skargi na nieregularne otrzymywanie „Mazura”, co niewątpliwie było wynikiem celowego działania niemieckiej poczty.

Osobną grupę zagadnień stanowią sprawy językoznawcze. Niestety, można tutaj zasygnalizować tylko niektóre. Przede wszystkim problem mazurzenia i szadzenia spotykany również przy innych tekstach mazurskich, np. u Kajki⁴¹).

1. Mazurzenie. Można znaleźć wiele przykładów w publikowanych ankietach np.: *We Scytnie* (4); *Zbysko* (9); *Ozeń* (9); *slysał* (9); *odsukać* (9); *koszuje* (23); *pocta* (6).

2. Szadzenie (w miejsce spółgłosek s, z, c, dz wymawia się sz, ż, cz, dż). Przykłady: *za pomocznika* (3a); *na pleczech* (3a); *w sercu* (3a); *czorka* (3, 4); *moczno* (3, 9); *Ze zgorzelicz* (3); *za granicze* (4); *Ryczerza* (4); *Krzyzaczzy* (9); *więcej* (9).

Ponadto jeszcze:

3. Niekonsekwencje w pisowni i, y, j. Przykłady: *czytałem* (1); *stari* (1); *mami* (1); *radosc wyelka biła* (2); *abi* (2); *wirwały* (2); *musy* = musi (3a); *swóy* (4); *ieden* (5); *iak* (9); *wijeli* (14); *yest* (22); *rozmawjali* (3).

4. Nieporadność w stosowaniu nosówek a, ę lub ich brak: *sly-sałęm* (3); *Ksiezna* (3); *wyiente* = wyjęte (5); *ciepnoł* (9); *sie* (9); *bęnde* (9); *do rąnk* (3); *wyrządzało* (13); *wiengierski* (16); *jadonc* (18); *dotond* (19); *teraz prose Redakcją* (22); *przed bitwo* (23); *nię* (23).

5. Fonetyczna pisownia np. *sturem* (= z turem); *obiat*, *pot* = pod.

⁴¹) Henryka Klechówna, *Gwara mazurska w utworach Michała Kajki*. W: *Prace etnograficzne*, tom XIX, Olsztyn 1960, s. 89—135.

6. Niemiecka pisownia niektórych wyrazów np. *gadatsch* (gadać), *czitatsch* (czytać).

7. Germanizmy np. *welować*, *zaszlachtować*.

8. Brak interpunkcji.

Na zakończenie niniejszego omówienia należy podkreślić dosyć charakterystyczny szczegół. Oto dwóch czytelników (w tym jeden 76-letni) nie mogąc pisać po polsku odważyło się napisać odpowiedź w języku niemieckim.

Mimo że kilka ankiet zostało już wykorzystanych⁴²⁾, dla pełniejszego obrazu opublikowano tutaj całość, nie wyłączając pisanych w języku niemieckim. Ankiety zostały ponumerowane przez autora, według kolejności ich ułożenia w aktach archiwalnych. Zachowano autentyczną pisownię i nazwy niemieckie. Wyrazy, których nie udało się dokładnie odczytać lub są niezrozumiałe zaopatrzone znakiem zapytania w kwadratowym nawiasie.

1.

Siedliska, październik 1930

Józef Biernat odpowiada na ankietę „Mazura” w sprawie „Krzyżaków” H. Sienkiewicza. Nawiązuje do zdrady Machta oraz stawia wniosek, aby „Krzyżacy” nie nazywali się powieścią.

Kop.: Archiwum MSZ w Warszawie, PPB, wiązka 333.

Paszernika 1930.

Freyty pod Pasimem

Szanowni Panie Redaktorze
w Szczitne

Na zagadnienie i zapitanie w tszech punktach o smrodliwych Krzyżakach! Co do pierwszego punktu, do najważniejszych Osob pszidze Ricesz Zbiszko Jurand i Danuska (toc diabelski Zigfrid nie).

Co do drugiego punktu, Szanowni Panowie prosze nie pitaice sie wiele oto, bo iakim stari ieszczem taki powiesci nie czytał i nie slišzał, prawda czytałem rosmaite polske ksążski i mniemnecke Romansi ale do ti powiesci wszistko nic tu pszi czytaniu idze płacz z bolesci o naszech pszodkach co smrodliwe Krzyżaci im narobili, ale pszes to nasze serca są richticznie zahartowane do tech zdraicow ktorech ieszcze i dzis mami (Macht)⁴³⁾.

Co do trzeciego punktu Jurandowi Oczi wylupili i Jęzik urzneli i Ramie otceli abi zupełnie zmarniał, i to uczinili w Lochu w Zamku w Szczitnie, i nato stawiam wnosek i prosze żebi to sie nie naziwało powiesc tylko Prawda przeszłości o zradliwych wsceklech Krziżakach. w tem kochani Panowie nie wesce mi za złe kedim co zawiele napisał, i bim prosił rzebim takech rzeczi więci wiedzeli za Fszistko z podękowaniem i serdecznem pozdrowieniem

Jos Biernath

⁴²⁾ Wojciech Wrzesiński, *Mazurzy o „Krzyżakach” Henryka Sienkiewicza*, „Warmia i Mazury”, nr 7—8/1960, s. 12—13.

⁴³⁾ Czytelnik nawiązuje do zdrady działacza mazurskiego Machta, który w roku 1928 przeszedł na stronę niemiecką, przez co Bank Mazurski oraz „Mazurski Przyjaciel Ludu” dostały się do rąk niemieckich. Zostały też ujawnione plany akcji polskiej na Mazurach.

*Paweł Fox odpowiada na ankietę „Mazura” w sprawie „Krzyżaków”
H. Sienkiewicza.*

Kop.: Archiwum MSZ w Warszawie PPB, wiązka 333.

Gr. Radzienen d. 12. 10. 030

An Herrn August Scharkowski
Ortelsburg
Kaiserstr. 18

Redakcia Mazura
Odpowiedz na powiesc Krzyzacy.

1) Najważniejsze osoby sie Naziwajo

Krola Jagelo i Krollowa Jadwiga, Książę Janus i Ksinżna Anna Masowjeczka, Danuska Jorandowna, Zbyszko i Macko Zich i Panna Jagenka Jurand, i Książę Kaleba, i tolima, Książę Wieshonek i Sanderus, Wilk i Ctan, Czech Hlawa, i Powala stuzewa ⁴⁴⁾, Kuno Lichtenstein, Hugo de Danweld i Ziegfried de Löwe i Gottfried Rotgier, de tourzy, de Bergow i kath. Diterich i de Lorche, Ksienżna Plotzka Aleksandra i Ulrik von Menkinges ⁴⁵⁾.

2) Mnie sie Podobały fsistke czeńsý dotont drukowane a najbardeł czeńś 5. vtej czeńsý Pjysalo, jak Krolowa Jadwiga Porodziła córka i radosc wylka biła, Potem corca umarła, i sa pare dniov tas sama Krolowa Jadwiga umarła — bił dusie lament, i jak Sbyszko bił skazany na Schmerz i jak Danuska jego w ostatnem oka mgnięnicu przes nakricze go nalęmcko o Schmercy uratowała, Sbyszka. Ja siske czeńsý moge na Pamięńć, i ja jusz i szonżadom rozłoił, że Masowsę należało do Polski to sche dziwowaly.

3) Krzyżacy nię mogonc Jurandowy dac radi, który sa Porwanie swej żony krzysakom schie odwdżęntzał! Postanowily jego Chitrosco śłapać, Porwaly Krzysacy Jurandowji cęńke i chitroszco Juranda śłapaly, dedy unknuly Pjekelny Plan abi ich nię widał mu ozi wiupjely jensik wirwaly i renke utnoni.

Krzyzocy dostali Juranda do Szytna blużnyli snego i mu za jego corke niędojde Przetstawily i de Denwelt Jurandowiu Powiędzał. se jeżely jego corka wzroszy to sjego Benkardem, sa zo Jurand im porzondnie łbi Poroswalał Tedy Juranda vtroncono do Piwnięci, i de Löwe po Schmerzy Rottgiera powołał katta ditericha, swenglamy i Ogniem, i Poszly do Juranda do Piwnitzy, tam kaśał Diderichowie Ozy Jurandoji Ogniem i Smoło wiubjely. Potem jensik wirwaly i renke otzconc, i to okropno zbrodnią Popeñniely w Szytnie.

Powięże trzy Pitania odpowiadam.

zechuje na moj Adres sposdrowieniem

Paul Fox Radzienen, Post Leschienen

*Adam Zapotka odpowiada na ankietę „Mazura” w sprawie „Krzyżaków”
H. Sienkiewicza. Odpowiedź oryginalna. Ostrzeżę redaktora „Ma-*

⁴⁴⁾ Z Taczewa.

⁴⁵⁾ Ulryk von Jungingen.

zura", gdyż może go spotkać los Juranda oraz zapewnia że nie chodzi mu o nagrodę, ale o podziękowanie za tak ciekawą powieść.

Kop.: Archiwum MSZ w Warszawie, PPB, wiązka 333.

Małe Leschinny dnia 30 Września 1930go.

Do rąk Panna Augusta Szarkowskiego

Zagadka i odpowiesz podług Mazura Nomeru 77-go z dnia 24go Wrzesnia ato jak nastenpuje czo sie tyczy Powiesci Hernika Senkewicza o K r z y z a k a c h

1) Jak sie nazywaią najwazniese osoby oktorich mowy nasa powieść bende tłomacul wkrotki sposob i nazywał 1) Macko i drugi Zbysko z Bogdańca, 3) Ksiezna Anna Danuta, 4-ta Danuska czorka Jurandowa ze Spychowa otech iest najwiency do czytania a teras to ja wsendze z niemny chodzulem i wszystko zidziałem czo sie i gdzie robziło im słysał czo ony rozmawjali i jak sie nara-działy nawetem zydział jak Danuska z ławy zlatiwała i jek ją Zbysko złapał inedał jej zławy na podłogę upadnonz i słysałem jak Ksiezna Anna Danuta ją zato Zbyskowi za jego zrenczność za zone bitowała, i zidziałem jek Zbysko do zienzenia prowadzily za Lichtensteina ze Zbysko Lichtensteina schciał zabzić sjego Pawzy czub Danusze w Podarek dacz, a i na pogrzebie bułem jek Krolowa Polska po pologu umarła, nawetem sedł jek Macko z Prosbniem listem o Zbysko o ulaskawienie do Malborka jechał, i jek buł podstrzelony i jek Zbysko na smierz buł obsondzoni, tesem słysał wtem jek go jus przypro-wadzily na pomost do straczenia tom sedł ze Zbyskiem z załoscia, ale jek go Danuska od smierczy uwolniła kedy mu białą zasłone swoje zgłowy, na Zbyskową zarzuczila głowe i obwiniela a za wołala z czaly schily Moy ci jest! moj ci jest, a jek powtorzily Ryczerze do kastelana Jej ciz jest, to as czale Nasto zadrzało a Zbysko odradoscy zego Danuska od śmierczy uwolniła to jek grabnól Danuske na Łęnczie [?] to ją na renku na Zamek nias jak małe Dziecko i radowaly się oboje i ja zniemny bo i biło sie zciego radować ną czy nieprawda.

A potem jek sie nazad jus do Domu wraczaly, tom zniemny pospołu jechał przy Macko na tem samem Wozie bo buł robak moczo chory, to nigo moczo zall było, alle jednak wszystko witrzymał bo buł krempy ryczera i tak sie pomału dostaly na swojā Farrę, ale jek się jech Schönschad Zych i Jagenka ze Zgorzelicz do wiedziely, to jech zaras nawiedzily, i czo jem tylko biło potrzeba as i nadto przywiezly, z radoscy ze sie podługem czasie znowu obaczily to i Zina i Mniodu niezałowaly, nie tak jek teras jest po te czasy ze zalada czo jeden drugego by wlyscze wody utopiul, nawetem sedł za Jagenką ze Spychowa jak z zidłamy do pomoczy Zbyskozu sła kedy na Niedzwiedza czatował i jek oboje Jagienka i Zbysko na Bobra czatowaly a Jagienka go z Kusy zabzila, tessem buł psytem, i jek Zbysko Cztana i Wilka ławą okładał a potem jek Zbysko do Danuski iechał a Jagienka mu Czeha Chlawe poslala i jek Zbysko chori buł i z Danuską odawini miely oprócz Ojczy Juranda i jek Zbysko Juranda spodśniegu od umarzniencza uratował, tessem pospołu ze Zbyskiem go sukał, a nareście Jurandam do Szczytna do prowadziulem alle nieborakozu tam barzo lichy posło bo choc on jech tam jek Wołow na rznioł to jednak oni mu Oczy witupsily Jenzik urzneły i prawā Dłoń mu odjely to gałgany (Nieprawda?). A choc sie za Chrzescijanow bar-dzo Poboznych trzymaly: ną to tylko się ity Auguście (redaktorze) mniej nabacznoscy czo i tobie tam we Szcitnie tak nie pudzie, ta czala az dotąd Powiesc my się bardzo zdarzila i bardzo my długo czekacz na drugo od Tigodnia do tygodnia

Małe Lesiny, 11 X 1930.

Adam Zapatka dosyła dalszą część odpowiedzi na ankietę. Na zakończenie nawiązuje do prześladowań Polaków przez następców Krzyżaków i przepowiada, że jeszcze za rugowanie polskiej mowy w przyszłości będą musieli sami uczyć się po polsku.

Kop.: Archiwum MSZ w Warszawie, PPB, wiązka 333.

Małe Leschiany, dnia 11go Paszdzernika 1930

Ja niży podpisani dodaje do listu mojego, odednio 30go Wrzesnia, gdys wten czas niemniałem dosyć Papieru ażebyim mógł wszystko dokument opisać, jam ukonczułem na Jagencze czórcze Zychowi ze Zgorzelic i na Czechu Hlawa jak go Jagienka Zbyskowi za pomocznika w Zbyskowy podroży do Danusi (dała), a choc Zbysko Jagienke szczerze miłował, jednak dla Przy-sengi, którą Danusze dał, nie opuszczał Danuski ale zarią wędrował tak długo as nią odbiuł i znalazł a le niepocześnie, bo sie zny nie uweseluł ale dostatkim przy jey smierczy napłakał, as mi zall samemu, robaka biło, alecz to tak po ulubjoni smierczy biwa, choc nie długo tego było, bo w krótcze sie nazad z Jagienką znalazł przy ty ssamy księżny Anna Danuta a mniemam że gdy Zbyskozu Danuske za Pone⁴⁶⁾ dała z ucziechy to teras na Zbysków smutek Jagienki mu nie Bendzie załowała za Zanie znowu dacz — tylko sie teras Augustie o dobri podarunek zawczasu starajwa, na jech Weselisko bo teras sie pewno tak poczychu nie stanię jek przed tem z Danuską, bo Jagienka o wiele jest roztopnieisa to od radoszczy ze Zbysko za ktorem sama wendrowała jako Młodzian a teraz go za menza dostała to musy na tem Weselisko czo dacz a teras sie obróczę do tech pobożniech krzyżaków czo na Plecach nosyli krzys a w Serczu Djabła ony take bily kedysch i teras się takes ssame w jech Pikel haubach gembą Anioły a uczynkiem Diabły alecz Bog nierichły do gniewu ale sprawiedliwy jus jech troche pokarał ale jęch i eszcze lepsy pokarze a to niedługem czasem jak Polaków w Poznaniu drenczyły tak i ony tęgos ssamego doznają a jek ony Polski mowy zabraniali tak sie jej samni uczec bendą musieli a zeby jem dobrze biło kedy bendą chciały żyć, ony przed tem Poganskich Borusaw⁴⁷⁾ mniecsem do wiary w Boga pendzili a krwią jech Schrczily a teras o Bogu wczale nięchczą wiedziecz, to jek jem moze dobrze bicz, a wkońcu musse mówicz, zem sie w ty Powieszczy syła czekawich rzeczy doczitał o ktorichem przedtem niewiedział choc jus wnet bende miał 70 lat i nie idzie mny tak o nagrode jak o podzienkowanie za takową opowiesc z ktori sie mozna o wielu czekawich zeczak do czytacz, tak sie kłaniam wama tam wsystkem was Adam Zapatka II

Wielbark, 9 X 1930

Michał Orłowski odpowiada na ankietę „Mazura” w sprawie „Krzyżaków” H. Sienkiewicza. Opuszczono tu odpowiedź nie związaną z tematem, gdyż czytelnik pisze o innych przeczytanych powiastkach. Zbrodnie Krzyżaków na Jurandzie umiejscawia w Gdańsku, gdzie służył w wojsku.

⁴⁶⁾ Przypuszczalnie powinno być „Zone”. Błąd mógł powstać przy sporządzaniu kopii.

⁴⁷⁾ Prusów czyli Prusaków.

Kop.: Archiwum MSZ w Warszawie, PPB, wiązka 333.

Wielbark, dnia 9 Pasdziernika 1930

Teras chce opisać Jakos sie stało ze Jurandowi ze Spychowa Krzyczacy oczy wylupili i gdzie to zbrodno popełnyli. Bo on we Gdańsku taki Zegar wystawił, 12-cie atpostołów rano, w obiat i na wieczor wysło i piesn wyspiewali te Krzyczacy coby nie poszedł winszy kray ten czudny czud nie wykazał gdzie to zbrodno popełnili ja myślę ze we Gdańsku, ale on potym ział prowadnika, to go poprowadził do Zegra to sie boday palczem przyłknoł to wszystkich Fabrikatów zbierali ale iednej rzeczy nie mogli narzondzić tak iek przed tem było.

Bo ja we Gdańsku bez 2 lata w woysku służył, byłem w r. 1875 26 Listopada 77 roku 16 Wrzesnia byłem od 2 lat odpuszczony kole Hozerpmatra Kossak 6 Compani. Moze od panow Ojcziez stazytko znał Kosaka dzwon

Te trzy zapytanie naywysze odpisaniem

Ja tylo czekam na Mazura od srody do Soboty i wszystko przeczytam. Teras ten list na poczcie odaje a sam u bydła paszenia zostaje a juz i zimno.

Niech Wama san Pan Bog pomaga bo wy szcero prawde piszeta.

Końce

Altsitzer Michael Orłowski
Abbau Willenberg Kr. Ortelsburg

5.

Szczytno, [brak daty]

Fryderyk Mączka w swojej odpowiedzi na ankietę w sprawie „Krzyżaków” pisze na temat powieści drukowanych w „Twierdzy Ewangelickiej”. Dziękuje redaktorowi za regularne przysyłanie „Mazura” i usprawiedliwia się, że więcej nie może pisać z powodu słabego wzroku.

Kop.: Archiwum MSZ w Warszawie, PPB, wiązka 333.

Dobry dzien panie redaktor, panie Scharkowski,

Mnie sie wszystkie powiescy podobaly gdy ieden dzien spozny, Mazur, to mowie do Moiey zoni, czy sie stalo, ci Nie Przydzie wiecey. Powiescy ztwierdzy Ewangelickiej⁴⁸⁾, iak to, o terezii, i ieden rzondca Kraiowy z Grecyi Oczy byli iemu wyiente, i mniał być Skraiu Wagnani za granice, za prowadnika sie meldował Pachotek, ato była własna Corka.

Jak pan Jezus gołampki zgliny zrobił, a Słancem je umalował, i wrence Klasnął. Tak zaraz pofurały na dach,

Jurandowi ze Spychowa oczy wylupali We scytnie wtem Burgu, iak po svoią Ciarke Przysed, i o ubogem Jozewku, i Jak zydowska Czorka sie nawręciła Na wiarę Ewangelicką i Ojca swego,

atak Koncze pisania moiego, i dzienkuie Panu Redaktorowi, ze mnie regularnie przysila.

Wiecey pisac nie moge Bom na oczy slaby

Fridrich Monczka
Szczytno — Feldstr. 8

⁴⁸⁾ „Twierdza Ewangelicka”, dodatek religijny do „Mazura”.

6.

Horst E Süd, Westfalia 7 X 1930

Michał Paczkowski odpowiada na temat ankiety w sprawie „Krzyżaków”. Większą część swojej odpowiedzi poświęca nieregularnemu otrzymywaniu „Mazura”. Brak odpowiedzi na drugie pytanie; na pierwsze i trzecie odpowiedź b. zdawkowa. Na zakończenie usprawiedliwia się, że trudno mu jest już pisać z powodu starości.

Kop.: Archiwum MSZ w Warszawie, PPB, wiązka 333.

Horst E Süd 7 Oktober 1930

Panie Redaktorze!

Ja w przesłem kwartale miałem duzi Last z Mazurem bo mi nie przychodził regularnie, s poczontka bez 1 miesiąc to pocta miała tez Last, bo co po 1 Numer pisała to drugiego było brak Tom iuc [?] ⁴⁹⁾ uważał dac sie napokuj ale toc przysli wszistke numri ale mi zał. Ale mi zał było ti przepowiaatki to i dali chce trzymać, byle yno akurat przychodził, bo nie wiem chto temu buł wynen, boć iek na nasu pocte przydzie to ia dostanie zaras. Bo to przepowiaatka to iest zajmuiąca to mu ia było zał opuścić, byle sie polepiło sprzysyłaniem. Zbysko, Danusia Macko i Jurand są najważniejsze Osoby, do tego czasu podoba mi się dobrze, Jurand oców pozbuł w Szczytnie.

Teraz prose Pana Redakt. przysilać mi regularnie niech Pan wybaci mie gdis ia iuz nie moge tak pisać iek dawni bo mi sie ręka trzęse, bom 77 lat stari

ze sanowaniem

Michael Patzkowski

7.

Gordejki, 9 X 1930

Karol Doczek odpowiada w języku niemieckim na ankietę „Mazura” w sprawie „Krzyżaków” Henryka Sienkiewicza.

Kop.: Archiwum MSZ w Warszawie, PPB, wiązka 333.

Gordeyken den 9/10/1930
Kr. Oletzko

Gehrter Herr Scharkowski!

Auf ihre Frage in der Geschichte von den Kreuzrittern will ich hiermit die Antwort senden. Also 1 Welche Personen waren am wichtigsten in der Geschichte. Nach meiner Ansicht sind die wichtigsten Personen. Personen, Matschko, Zbisko, die Fürstin Annuta von Masovien, die die Danuscka als Waise angenommen und erzogen hat die den Zbisko vom Tode gerettet hat und die schon erwähnte Danuschka.

2. Welches ist die aponnenste[?] Stelle ⁵⁰⁾ in der Geschichte von den Kreuzrittern. Mir gefällt die Stelle am besten, und sie ist mir auch zu Herzen gegangen wie die Bande die Danuschka nach verräterischer Judasscher Weise

⁴⁹⁾ Powinno być „ius”.

⁵⁰⁾ Powinno być Stelle.

geraubt und in den Schlossturm zu Ortelsburg gesteckt haben und sie so zugerichtet hat, dass der Zbisko, nachdem er sie gefunden hat nicht mehr lebend zu ihrem verkrüppelten Vater bringen konnte, sie starb noch unterwegs. Und als ich die Geschichte las, da musste ich alter Mann von 76 Jahren weinen, als wenn es mein eigen Kind wäre.

3. Warum haben Kreuzritter den Jurand die Augen ausgebrannt? Der arme Mann wollte sein einziges Töchterchen retten und ritt nach Ortelsburg; dort musste er die ganze Nacht, im kalten Winter draussen zubringen. Am Morgen wurde er eingelassen und verhört, alle verspotteten und verhöhnten ihn und als er seine Tochter nur sehen wollte da führten sie ihm eine fremde Person vor, die nicht seine Tochter war. Da wurde der Jurand so wütent und hat viele totgeschlagen. Dann wurde er doch gefesselt und in ein unterirdisches Gewölbe gebracht. Der Sbisko hat kurz darauf den Rotgier im Duell erschlagen und hat ihn nach Ortelsburg geschickt, der Siegfried war darüber wütend und ging mit dem Henker zum Jurand, liess ihm die Augen ausbrennen, die Zunge ausschneiden und die rechte Hand abschneiden, die Hand hat er dem Rotgier in den Sarg hineingelegt.

Hochachtungsvoll
Karl Dotzek

8.

Stare Kejkuty, 4 X 1930

*Paweł Saszyk odpowiada na ankietę „Mazura” w sprawie „Krzyżaków”.
Swoją odpowiedź usprawiedliwia słabą znajomością języka polskiego.*

Kop.: Archiwum MSZ w Warszawie, PPB, wiązka 333.

Odposzrene 3 sapitanie z Mazura Nr. 77
na pisano od Paula Saszyk se Starech Keikuth (Alt Keykuth)

Nr. I zapytanie.

Zbyszko, Maćko, Danuska, Jagienka, Jurand, Hława, Dannuta, Kriyzna, Danweld, Rotgier, Zygfried, Król Jagiełło i krolowa Jadwiga.

Na II zapytanie.

Podobała mi sche najlepiej powieści ktora opisuje uprowadzenie córki Juranda ze Spychowa bestyalskie traktowanie Juranda w zmanku krszyżackiem we Szytnie który tutaj w tym przybył, aby mronic [?] wzgl. wolność swej corki Danuschki pogrom Krszyżaków przez Juranda w samku we Szytnie

Na III zapytanie.

Zbyszko pogromił Rotgiera w Ciechanowie Zygfried przynoł za to się pomścić na Jurandzie. Wziął swego niemego kata i udali się obaj do lochu, gdzie moiężony ¹⁵⁾ [?] był Jurand. Tutaj wypalono smoło oczy Jurandowi język ursnėti i rėka ursnėta.

Ja ne moge na to sięci odpowieziec bo ne rozuneje esce richtich po polsku gadatsch i czitatsch. Odpowziece na 3 zapitane z Mazura Nr. 77 i 78.

Pan Redaktor August Scharkowski
Stczytno

⁵¹⁾ Więziony.

Adam Dopatka odpowiada na ankietę „Mazura” na temat „Krzyżaków”
H. Sienkiewicza. Pisze o prześladowaniu go za przychyłność dla
Polaków.

Kop.: Archiwum MSZ w Warszawie, PPB, wiązka 333.

Księżzilasek (Fürstenwalde) dnia 10 Października 1930

na trzy pytania:
Odpowiedz dla Nagrody!

1) Jak się naziwają najważniejsze osoby, o których czynach mowy nasza powieść.

Maćko z Bogdancza, Zbysko Bratanek Maćkow: Withold: Mikołaj z Koskorziewa: Jasko z Olesniczy: Jan z Włosrowy, Dobrzynsky Kastelan, Mikołaj z Wasmentowa: Jasko ze Zduchowa: Jaros z Czechow: Ringella Siostra Witolda: Janusz Książce i Anna Danuta Zona jego: Mikołaj z Długolasu: Jurand ze Spichowa: Pawała Zawisa z Garbowa: Dobko z Olesniczy: Powała z Tuczewa: Jasko z Teczyna: Alexandra Ziemiowstawa Księżna: Zyndram z Maskowitz.

2) Nr 4 Jak się zapoznał Zbysko z Młodą Danuską Sierotą Jurandowno bendanczą u Księżnej Anni Danuty. Dalej Zbysko Ciepnoł się na Posła Krzyzaka i był oskarżony i przy Sniadaniu Krolewskim był do Więzienia wtrącony i Osądziony na Śmierć w Nr. 5 jak Zbysko był wiprowadzony na miejsce Straczenia; iak przez Danuskie był Zbysko od Śmiercy Uwolniony: dalej: w Nr. 27. Jak Krzyzacy Jurandową Zone Zycia pozbawily, za to Jurand we Wojnie Jech Pobył; i wiął do niewoli najprziedniejszego Dowotcze do Bergowa, tedy sie Krzyzacy na Jurandzie Zemscyly; i Wyrobyli Fałcziwe Pismo z Pieczęcią Jurandową, ze iest Niebepiecznie Chory i chce jescze przed Smierczą Dzieczką widzieć, byly wibrany najbieglejsy, i Obklely sie w Cziwilne Saty, przyechał do Księżca Janusia, prziestawily sie z pismen i Pieczęcią od Juranda, i wsiczy prziznały za prawdziwe, nawet i Ksiądz Wisionecki Księżna i Ksiądz Wisionek uradzili, Zbyzka i Danuskie pocichu Ozenić aby temczasem nikt nie wiedział; i taksie stało; i wiely ią i odjechali iak sie wtedy widalo ze jej u Ojca Juranda nie było: wislały Krzyzacy Posła do Juranda aby się sam stawil i Okup przywiozł i Więznia de Bergowa ma wypuścić to Czorkie dostanie, i wjechał tylko sam bez zadnego Orsiaku.

3) Oto sie tak stało! Przyjechał przed Brame Zamkową we Sczitinie: zatrąmbił raz drugi i trzeci, po chwili podniosła się Kłapa w Otworzie okazała sie brodata Głowa Niemieckiego Knechta, Wer da! spitał Głos. Jurand ze Spichowa, odpowiedział Riczerz. Kłapa zapadła, za długi czas Uderzył powtornie w Rog ale sie nikt nie pokazał: była noc, i w Zamku była Cisza, tylko we Wiezy jedno Okenko jaśniało, tam sie Jurand wpatrywał: i posły-szał Gre Lutny; i znajomy Głos Spiewu; mowił sobie, to nikt inny tylko ona, moja Dzieczko Danuska, teraz wiedział ze ona tu iest, tak czała nocz i do Południa musiał Pokutować. wtedy Młody Człowiek otworzył wiscie Panie Jurand ze iam iest! i wprowadził go Sale, gdzie Starosta i wsiczi na niego czekaly, Kpily z niego i wirzuczali mu wsistkie Zbrodnie w tem Donwald rziecie, Czorkie cy pod Strazą odeslem, a ty tu ostaniesz poky strasz nasza nie wrocy. Jurand sie w tem mocno Uradował, radował sie daremnie; gdys w tej rozprawie zazańdał Jurand aby mu Czorkie pokazaly, i przyprowadzyl

jakąs Niedojdę, z zawiązaną Czupriną i Jurand z radością spojrzeli myśląc że Dziecko obaczy aż w tem taką Niedojdę obaczył, to nie jest moja Czorka, tu innej niema. odpowiedział Danweld Jurand Ukląkł i Zaprzysięga że ona tu jest zem Słyszał iak Spiewała i na Lutny Grała zaparli się że insey tu nie ma, tak Jurand się rozszęwnił że stojąca rozna Broń przy Ścianie, wiał Topor i najprziod rospłatał, a za niem Dziewięciu innich nie mogły mu dać Rady aż go w Sieć Uwikłaly i wrzuciły go Więzienia, potem pozniej wiał Zychried Kata Didericha Niegadaja i ten mu Oko Ziwićzą wipalił: i dłoń Urznął i Jęzżik wirznął dłoń i Jęzżik włożył Zychfrid Donwaldowy w Trumne iak Juranda wigojily daly kustor w rënka i wipneli teras idz, to się stało we Sczitrine na Sławnem Burg....

Z Pozdrowieniem!

Adam Dopatka Mistrz Krawitzky

To czytanie Krzżaczy. to jest wsistko mocno ciekawe.

Jak go spotkali nie poznali że to Jurand naziwaly Dziaćkien, tylko Jagenka mogła się z nim po migach rozmówić, dalej iak Sandarasz, który Relikwie z Odpustamy przedawał pomógł odsukać Danuskie, była ta winędzniąła i Chora nie dowieży Zywei do Ojca Juranda tylko ią Umarłą do Spichowa prziwieżyły i więcej ciekawszej jest co się da krotko Opisacz, ale zem to wsistko pilnie przecitał,

Jak się to wsistko czyta: to jak Świat Światem to nie będzie Polak Niemczom Bratem; wiele się rozpisiwać nie będe gdyż wsiszczci wiemy iak to wsisko idzie; gdyż ią na Wojnie też dość ucierpiał, niczem nie Uwinił złego, tylko że Siandar Jęndreiko na mie tą wzorke wiał zem zarasz od początku Mazura trzymał, i za polakamy przy welunkach stronem trzymał; za to me zarasz z początku Wojni dał odprowadzić do Olstina i tem przesiedziałem 3. Miesiądzie, za co? tego do dziś nie wiem; gdyż my protokoł nie był przecitani udał dwu Światkow, ale te nicz złego na mnie nie mogli dokazać, tak niech nam Pan Bog dopomaga. Życze Redakcy dobrej Pomislnoscy w naszym przedsiwiznencu

Z Uszanowaniem i Pozdrowieniem

Przyaciel Polskoscy i stały czytelnik Mazura!

Adam Dopatka.

10.

Księży Lasek [brak daty]

Jakub Kensy odpowiada na ankietę „Mazura” w sprawie „Krzżaków” H. Sienkiewicza. Odpowiedź tylko na pierwsze i częściowo trzecie pytanie. Z odpowiedzi wynika, że nie ukończył czytać powieści. Zapewnia, że będzie ją trzymał jako drogą pamiątkę.

Kop.: Archiwum MSZ w Warszawie, PPB, wiązka 333.

Radostowen p. Fürstenwalde
Kr. Ortelsburg.

do Szanownej Przyjacziela Ludu Redakcyi ja Czitam Hentnie Przyacziel Historia Krzżaci do tego Czasu jest mocno Czekawa dla Cłeka z uczuciem Polskem Nawazniejsze Osobi si Zbisko Odważni i Bogaterzki Ricerz Macko Stari doszwatconi przezbęgli Ricerz, Danusza — Jagenka Kszenzna Anna Danuta, Czech Halwa walecni młodzan, Jurand Sławni i Szlachetni Ricerz,

de Lorche podciwi Cłowiek Ricerz Kuno Hugo Berger Rodger de Danewald, de Lewe so krzizacka Mord-Zihfrid Morderca Juranda Oczi i Jenzik mu wiłupszuł

ta Historia misze mocno Spodobał bende jo trzymał jak drogo Pamnontka z Sacunkiem 70 lat Stari Infalida z Radostowa p Nowaweisz Jakob Kensy

Jakob Kensy

11.

Mieruniszki, 17 X 1930

Gabriel Zukowski odpowiada na ankietę „Mazura” w sprawie „Krzyżaków” H. Sienkiewicza. Pomija najglówniejszych bohaterów powieści. Powieść tak mu się spodobała, że nie pragnie nagrody i jest zdania, że sami czytelnicy powinni za to wynagrodzić jeszcze redaktora.

Kop.: Archiwum MSZ w Warszawie, PPB, wiązka 333.

Mieraniski d. 17. 10. 30

odpowiedz na pytanie. Redakczy Mazura
o Powieści Krzyżacy:

1) najwazniejsze osoby w Krzyżakach. Danweld, Zygfryd de Loeve. Rotgier, Godfryd,

2) 58 rozdział trafił mi najlepiej do serca śmierć, i pogrzeb Danusi,

3) w Ortelsbugu w Krzyżackim Zamku Jurandowi wyjeli oczy... Język i prawo rękę urzneli Krzyżaki

całkiem mi dobrze się podobała Powieść Krzyżacy. niepragnął bym wasych Pienidzy bom zataka staranność Nasego Pana Redaktora jestesmy wyszyscy cytelnicy coskolwiek wynagrodzić.

Gabryel Zukowski

co złe napisałem Prose wybacyc.

Mierunskan Kr. Oletzko O/Pr.

12.

Piasutno [brak daty]

Karol Fiedrych odpowiada na ankietę „Mazura” na temat „Krzyżaków” H. Sienkiewicza.

Kop.: Archiwum MSZ w Warszawie, PPB, wiązka 333.

Polskie rycerze.

Macko z Bogdanca Jurand z Spychowa jego Zęnc Zbysko

1) Krzyżacy

Danweld Zygfryd Arnold Rotgier

najbardziej część podobała się zię Zbyszko znalazł swoje Zonkę Danuskę

2) Krzyżacy

Jurandowzy wykradly jedyno Corkę Danuskę otrzymał list majo holo-wacz pojechał som tomu drugo pokazaly to sie calie wsczek Zabzuł Danwelda i paru inech, jego takzę ranily, Wysłał Zygfryd Rotgiera zię skargo do Mnistrza tam posly zię Zbyszkiem Rotgier wpojedynek Zbyszko go zabzuł, za to wsyisko dał Zygfryd Jurandowzy bez kata oczy wyłupsicz i Ozor wyrz-nocz wie Sczytnie.

Adres Karl Fiedrich Piasutten
Kr. Ortelsburg.

13.

Leleszki, 28 IX 1930

Michał Zientara odpowiada na ankietę „Mazura” w sprawie „Krzyżaków” H. Sienkiewicza.

Kop.: Archiwum MSZ w Warszawie, PPB, wiązka 333.

Leleski (Lehlesken Kr. Ortelsburg)
dnia 28 Września 1930 r.

Schanowny Redakcij przesyłam moje zdanie na wasze trzy Pytana.

1. nazywając się Jurand, Zbysko, Danuška i Jagienka,
2. Ta część Powieszczy my się spodobała, o powyżej wymienionych Osobach jech Czynach i Bohaterstwie jedno dla drugiego.

3. Gdy Jurand pojechał do Szczytna aby swoje Corke dostac od Krzyżaków, tak wtedy Rycerz oniego dał Katom a ona została przy swoim Menzużaków i tam jech przepojowił za te Szyderstwa ktoremu Krzyżactwo przy tej sposobności wyrządzało. nareszcie Go dostały wszecze obkręcyc i do Czemnych Lochow zawlec, a gdy tedy Rotgiera zaslachtowanego⁵²⁾ od Zbyska przywiezły do Szczytna, to Komtur Szczyżęński od złożczy dał mu przez swego kata Oczy, Język i Ramiw odczając w tych czemnych Lochach co go skrempowanego i od Głodu wycenzzonego trzymaly

To moje zdanie na wasze trzy Pytana

Z Szacunkiem

Mich. Zientara. Rolnik.

14.

Księży Lasek, 30 IX 1930

Jan Warych odpowiada na ankietę „Mazura” w sprawie „Krzyżaków” H. Sienkiewicza.

Kop.: Archiwum MSZ w Warszawie, PPB, wiązka 333.

Kschenkilasek (Fürstenwalde) Kr. Ortelsburg.
dnia 30 wrzesnia

ot Powischecz na te tri Pietane

1) Mazko Sbisko Jurant Danusa Jagenka, Halwa Kzensna Anna Lichetnstein Rotiger Sigvrit Kuno Lerch

2) Podobało sche jek Danuse nalesły a Sigvrida do Juranda vpojmane wscelli

3) Jurandosci oczi wijeli we Szczytne Krzysazi

Johann Warich

15.

Marksoby, 28 IX 1930

Samuel Lumma odpowiada na ankietę „Mazura” w sprawie „Krzyżaków” H. Sienkiewicza.

Kop.: Archiwum MSZ w Warszawie, PPB, wiązka 333.

Marxöwen b. Kl. Jerutten Kr. Ortelsburg
den 28. September 1930

⁵²⁾ Zabitego.

Odsiłam te trzy zgodnienie od zapitania z Mazura Nr. 77 i 78

- 1) Nawasneise Osoby sie naziwaią 1. Riczerz Czech, 2. Riczerz Macko 3. Zbyszko
2. Czesc powiesci naylepsi sie udała o Danusce Jurandowi corce ze Spichowa
3. Jurandozu ze Spichowa wylupili Krzyzaci ocy za to: za iego ukradzono corke Danuske pokazali druga, za to sie rosiat to smat osob zabuł to sie dzialo we Scitnie

Serdecnie pozdrawiam

Samuel Lumma

16.

Wielbark, 13 X 1930

Jan Orłowski odpowiada na ankietę „Mazura” w sprawie „Krzyżaków” H. Sienkiewicza. Czytelnik nie zrozumiał pierwszego pytania.

Kop.: Archiwum MSZ w Warszawie, PPB, wiązka 333.

Zielbarg (Willenberg Kr. Ortelsburg)
dnia 13 Pazdziernika

- 1) najwazniejsze osobi Krol polski i Krolowa krol wiengierski cesarz rzym-ski krol Witold krol luksemburski
- 2) psiersa cenc powiesci o Danusi i o iej spiewie i o Zbisko
- 3) Jurandowi iedne oko niemce wistrzeli w Scitnie a drugie oko to mu w Sciczkiem⁵³⁾ zamku z pochodni paloncemi kropkami smołi wipalili

czetelnik mazura i powiesc Krzizackich

Johann Orłowski

17.

Nowe Keykuty, 7 X 1930

Otto Serowy odpowiada po niemiecku na ankietę „Mazura” w sprawie „Krzyżaków” H. Sienkiewicza.

Kop.: Archiwum MSZ w Warszawie, PPB, wiązka 333.

Neu Keykuth den 7 X 1930
Kr. Ortelsburg

Wehrter Redaktor!

Habe die mit Ihrer Zeitung Mazur miterscheinende Erzählung die Kreuzritter von H. Sienkiewicz immer mitgelassen, welche mir sehr gefallen hat. Möchte auch ihre 3 Preisfragen in Bezug auf dieselbe wie folgt beantworten.

1) Die Hauptpersonen sind:

Macko, Zbysko, Danusia, die Fürstin Masoviens Anna Danusia, Jurand, Jagienka und der Böhme Hlawa.

2) Am besten gefillen mir die folgenden Kapitel.

Kapitel 5 Die Befreiung Zbiskos durch Danusia in Krakau, Kapitel 22 Wie der Böhme Hlawa dem Kreutzritter Danweld die Hand zerbrach.

⁵³⁾ Szczycieńskim.

Kapitel 32 Wie Jurand in Ortelsburg die Kreuzritter schlug u. Kapitel 35 Der Sieg Zbyskos im Gottesgericht am Hofe der Fürstin Masowiens über den Kreuzritter,

3) Wie es dazu kam, dass man Jurand in Ortelsburg die Augen ausnahm. Da Jurand der ärgste Feind der Kreuzritter war, wurde er nach ihrem Plan durch Betrug nach Ortelsburg gelockt und daselbst im Burgverlies die Tot an ihm vollführt.

Bemerkem möchte ich, dass ich, da ich noch mangelhaft polnisch schreiben kann mir erlaubt habe die Fragen Deutsch zu Beantworten.

Achtungswoll

Otto Serowy, Besitzersohn

18.

Mieruniszki, 10 X 1930

Piotr Urbanowicz odpowiada na ankietę „Mazura” w sprawie „Krzyżaków” H. Sienkiewicza. Na wstępie zaznacza, że powieść ta jest bardzo zajmująca i rozczula człowieka. Zbrodnię nad Jurandem umiejscawia w Malborku.

Kop.: Archiwum MSZ w Warszawie, PPB, wiązka 333.

Mierunski 10 d. 10 m. 1930 roku

Piotr Urbanowicz

Kr. Oletzko

Szanowna Redakcja Mazura.

Pan zachenca do czytania Krzyzakow iest to Powiesc Panska bardzia zajmujonca ktora sama przez sie czlowieka roszczula do czytania. wedluk mego zdania iest najwazniejszi Zbysko Danusia, Jurant, Jaginka

te czesci ktore podobaiosie

5 jak Danusia Zbyska ot smierci wyratowala

11 jak Jaginka Zbyskowi pomogla niedziedzia zwalic

21 W borze na lowach Sturem walka

26 jak Juranda wydobyto ze sniegu

35 jak Zbysko z Rotgierem potykali

43 jak Jaginka s Mackem jadonc do Sczitna odnalezli Juranda,

52 jak Zbysko z Mackem odnalezli Danusie

Czyny Krzizacke

Plan zabrac Danusia, iej Ojcec Jurand odnajdnone Danusia wpad w rence Krzyzacko w Malborku tam nad Jurandem znencano sie wypaliono smolej oko urznieto ienzyk i renkie.

Szacunken dla Redakcy

Peter Urbanowicz

19.

Wysoki Grąd [brak daty]

Czytelnik Błażej odpowiada na ankietę „Mazura” w sprawie „Krzyżaków” H. Sienkiewicza. Za najważniejsze osoby uznaje królów, a szczególnie Boga. Niezrozumiała jest odpowiedź na drugie pytanie.

Kop.: Archiwum MSZ w Warszawie, PPB, wiązka 333.

1) Najwazniejsze osoby o ktorych czynach mowi nasza powiesc to so nasie Krolenta a osobliwie nas Krol Nieba i ziemni on nas wsytkech zywi i daruie nam rozum i czego potrzeba.

2) Jako cześć dotond drukowani i o czem sie w tej części pisało Nabarzej o Beistatu [?]

3) Tak sie stało kat obcinał rękę Jurandowi wyrwał mu język i wyka-pywał oczy

Blasiej Wysokigrund
b. Farinen Kr. Ortelsburg

a od 15-go biende za psisie Mazura bom 2 Niedziele nie był doma a listkarz nie chciał wzonc as od 15go do prose mie od 1 oktobra Na desłac

20.

Orzyny, 16 X 1930

Michał Adamski odpowiada na ankietę „Mazura” w sprawie „Krzyżaków” H. Sienkiewicza. Odpowiedź tylko na III pytanie.

Kop.: Archiwum MSZ w Warszawie, PPB, wiązka 333.

Erben den 16 ten Oktober 1930

tyloko na 3 punkt odgadnonc, ze Ksonse Jurant przyset do Scitna shwo Corke ratowac Ktuormu Ksisacy Porwali i mocno Pokrzywciji prezif Krisakum ale Pani Jorandowski ocy wyopsili idług musał wiensenu shecic we Scitne esce Aiem całkech cesi ne przeczytałem ius teras Przysilam panu Redaktorowi Siarkofskemu moye słabe odgodnence i posdrawam Pana

Michał Adamski
Erben b. Rheinswein Kr. Ortelsburg.

21.

Duły, październik 1930

August Brozio odpowiada na ankietę „Mazura” w sprawie „Krzyżaków” H. Sienkiewicza. Brak wyraźnej odpowiedzi na II pytanie. Wspomina o nieotrzymaniu „Mazur” z 3 września, nawiązując do wizyty Gustawa Leydinga prosi o przysłanie polskich książek, oraz „Mazura” dla Augusta Szyperka i Jana Dziegiela, i zapewnia, że będzie abonentem „Mazura” do końca życia.

Kop.: Archiwum MSZ w Warszawie, PPB, wiązka 333.

Duły pod Oleckem dnia Pazdzernka 1930

Szanowny Redakcyzi Mazura

Na pytanie Jak sie nazywajo najwaznejsze osoby w powiescy Krzyzacy Nayprzedniejsze so Zbysko Macek Danuta corka Juranda ze Spychowa potem Danuta potem Danuta corka Juranda ze Spychowa potem Danuta ksiesnia Januszowa zmazowska polskego Lichtenstein Krzyzak czo go Zbysko chciał podrodzie przezbic za czo bez mała tez zyciem i głowo nie przyplacził zeby go nie była Danusza Jurandowa opasko nie przykryła A i Macko bez mała tez zyciem nie przepłaczył Powoła który Zbyska nie zratował Jurand Zychfried

Krzyzak Zych corka Jagienko posniesza zona Zbyszka czo niedzwiedza ubyli dla Mackowej drzeisgi zelasney czo w boku mackowem tkwiła pojedynku Zbiska co Rotgiero wiramie odwalił d Lorche krzysak Londerus⁵⁴⁾ czo zreklwiami (relikwiami) jeszdył Tolima Jurandow Zychfrieda od Juranda przeprowadził do Szczytnia a potem na gałenzy został wysiec.

Powiesc mi sie upodobała dobrze bo ja nade powsiesci rado czytam Corka Juranda bez zdrada umysle ze Jurand zachorował to przysłał swoje ludzie po nią Jurand był zdrów i zadniech ludzy nie wyszyłał to byli krzyzaczy z Szczytnia czo jo bez zdrade od Ksieżni Danuty uprowadzili i do Szczytnia jo zawlekli Jak Jurand sie dowiedział to ponio do Szczytna pojechał i corka od krzyzakow dochodził co mu tez i przywiedli ale nie corke ale obco nie-dojde to jak sie rozłożył to porwał częski miecz i niem porąbał kilku krzy-zakow to zato go do więzienia wszadzili A Rotgiera ze skargo do kszęcza moczowiecnego na Juranda posłali i wtenczas Zbysko zrobił pojedynek i Rotgiera zabił. Gdy Rotgiera zabitego przywiesli do Szczytnia a Siegfried go zobaczył to tak sie rozżłoszył ze za woławszy kata poszedł zniem do Juranda i dał mu ostatne oko wypalić i prawo rękę uciąć a potem posniej go zwięzienia wypuscił.

Nr. 71 mazura czo wrode^{54a)} 3 wrzesnia wyszedł i barzo mocno poleczał Pana Ledinga welować⁵⁵⁾ muszał byc przeczytani od jakegos pewno gdzie na poccie i wstrzymani bo do Dułow jak mi listkarz powiedział zaden nieprzyszedł ja meldowałem na poccie darmo odpowiedzi ni numeru potem pisałem list do Leidinga zadnej odpowiedzi a na ostatku do Redakczyi tom go dostał za czo dziękuje Pan Leiding jak był umie to powiadał ze barzo wiele ksiaz (k) Redakczyja ma na zakupsie ze mi przysle na zyme do czytania Upraszam choc pare zniech ni nadesłać kiedy łaska Panska więcej nie mam czo pizac mógłbym jesse i Inne osoby wyliczać ale to po niczemu Bo Pan lepiej wie niz ja Panu Redaktorowy zycze zdrowia i długiego wydawania ulubionego Ma-zura Moze by Pan mógł pare numerow Mazura nadesłać przed Augusta Szy-perka — Jasken Jana Dziegiel z Dułop, poczta Obuch Dullen Kreis Oletzko

Teraz kącze moje pizanie zastaje abonentem Mazura póky będzie wycho-dzył i ja będe zył

z Uszanowaniem August Brozio
Dullen Kreis Oletzko

22.

Szczytno, 29 IX 1930

Antoni Dziegielewski odpowiada na ankietę „Mazura” w sprawie „Krzy-zaków” H. Sienkiewicza.

Kop.: Archiwum MSZ w Warszawie, PPB, wiązka 333.

Szczytno dnia 29-9-30

1. powiesć yest k. Jurand ze Spychowa — 2 yest ksząze Macko zgorzelic 3 yest ksząze Zbyszko bratanek pana Macka Yest —

yak się pisało 2 Krzyznicki 1-sa Današka 2 Jagienča dobra ciekawość jest — 1-sej Danusi co obrąniła swego miłego Sbyszka wkrakowie co chciał dla Danusi pawie piąra dostac z niemca Lichtenstein co Sbyszko pogrąmił

⁵⁴⁾ Sanderus.

^{54a)} W śróde.

⁵⁵⁾ Głosowanie na Polską Partię Ludową (lista 19b), której kandydatem był Gustaw Leyding z Labuszewa.

Rotgiera spychowie a drugi Hława drugiego 3 yak sie stało Yurandowi oto poszedł do szczytna odsukac córke z zamku tys tam nie widali to pogrąmił krzyzakow a potem jemu wilupili oczy

teraz prosze Redakcją čím źle pisał toprosze od powiedzic

Ant. Dięgelewski Beutnerstr 48. Ortelsburg

23.

Zieleniec [brak daty]

Samuel Fidora odpowiada na ankietę „Mazura” w sprawie „Krzyżaków” H. Sienkiewicza. Odpowiedź zaczyna od bitwy pod Grunwaldem i kończy ułożonym przez siebie wierszem o czytaniu „Mazura”. W wierszu tym zapewnia, że będzie czytał „Mazura” do końca życia.

Kop.: Archiwum MSZ w Warszawie, PPB, wiązka 333.

O Krzyżackiej Woinię Citałem i o bitwę pot Tanenbergem i pot Grunwaldem, tamój Krol Jagelo przed bitwo Boga prośul o zwyciestwo i z Boską pomocą bitwe wygrał, a jego nieprziaciel Krzyzacki wodz abo komędat był zabity Ulrich, tak Krol Jagelo nię oddał mu zlego za źle, ale go jescę dał sławno pogrzebiec

tak ia zanaiwaznieszą osobe uznaię tego krola, Jagelo.

potem citałem o rincierzu Zbyszko i iego Stryią Maćko z Bogdańca. Kedi Jurandową Corke ukradzono to Zbyszko jey sukał as i w Malborku i tak długo as ią odbuł w Leshe we smolatey chałupsie i iek ią zios do Juranda do Spichowa to mu w drodze pomerła, bo była od Krzizakow w kolebce niedzi dwoma konany wozona, i zakonną słuśke kole niey trzymali, ktorna potem im uceklą a Sigfrida ktorny Danuske corke wozuł Jurandową niedzi konany dał bes Cecha do Juranda do Spichowa od prowadzic z wiążanego. tak Jurant ktory ocow niemnał wzoł duzi noz obmacał tego Sigfrida i poprzezinał mu pędle na rękę i puscil go los, potem się ten Sigfrid poziesul.

Zbyszko buł dobri woiak bo i stem od Krzizakow Rotgerem posed na poiedinek i wygrał, z Bogdanca Maćko i Zbyszko dali jężowi Kobylego Mleka, to iem poziadzał i zaprowadzuł w Lesię do smolaney chałupy gdzie była Jurandowa Corka Danusia.

Maćko i Zbyszko byli dobre woiaki i iech ucinki bardzo mni się podobały. Kedy Jurand ze Spichowa pojechał do Scitna sukać swoiey corki Danuski to mushał na snegu i na mrozie długo stoeic nis go wpuścili, tedy mu nię jego corke tilo obco fałsiwą pokazali tedy iech na gromade potłuk i niemogli mu dać rady as mu Ocy dali bez kata niegadaia wiyąć. a kat otem poziadzał Kziędozu w Scitnie i o Danuski

Naibardzey mi się podobałi te powiesci i najwaznięse te osoby ktore tu pisane

Samuel Fidorra z Zieleća
(Gr. Radzinen Kr. Ortelsburg)

Mam Lat Osemdziesiąt i dwa
Cięśka praca ni ius zbrzydła
a we srode i w sobote
to mam z Mazurem robote
Ja go citam od pociątku

i trzymam go wciąg w porzątku
i Citać go nię przestane
puki zicia mego stanię
Bo Mazur iest bardzo tany
mogą citać i gałgani

Kostuje małe piędzde
bo marka na trzi mnięsadze
Mazura Citam z Ochoty
gdze Ludzię kole roboty
Tam słuchaia Stazi młodzy

Mazura się citać godzi
Citałem z Niborka o Frycu
kteri esce jest przy Zicu
Mazura citać ia mam chęć,
bo Fric ma ius lat sto i pięć

Samuel Fidora z Zielęca

24.

Lipowiec, [brak daty]

Bogumił Szarkowski odpowiada na ankietę „Mazura” w sprawie „Krzyżaków” H. Sienkiewicza.

Kop.: Archiwum MSZ w Warszawie, PPB, wiązka 333.

W powieści Krzyżacy są opisane walki, jakie prowadzili mieszkańcy księstwa Mazowieckiego z Krzyżakami, których sprowadził książę Mazowiecki Konrad i osadził ich na ziemiach polskich.

Najważniejsze osoby w tej powieści o których pisano są: Mazowiecki rycerz Jurand ze Spichowa i jego córka Danusia, wychowanka księżny Mazowieckiej Anni Danuty, który Krzyżacy porwali i wywieźli do Szczytna.

Macko i jego brata syn Zbyszko z Bogdnik który był poślubioni z Danusią.

Część powieści podobała mi się najbardziej. Cierpienie Juranda który udał się do Krzyżaków w Szczytnie, aby wydobyć z ich niewoli jego córkę Danusię.

Zemstą Juranda padło w Szczytnie 11 osób, aż go jakóż w sieć uwiędli i zamknęli do więzienia, gdzie mu Krzyżacy wypalili smołą oczy.

Gottlieb Scharkowski z Lipowca
(Lipowitz Kr. Ortelsburg)

25.

Jerutki [brak daty]

Karol Kizina odpowiada na ankietę „Mazura” w sprawie „Krzyżaków” Henryka Sienkiewicza. Powieść ta bardzo mu spodobała się, żałuje że wcześniej nie została wydrukowana.

Kop.: Archiwum MSZ w Warszawie, PPB, wiązka 333.

Powisc Krzyżaki mocno mi sie podobała, i tes cytam jo bardzo chętnie. Skoda ze pan Redaktor prędezej takei Powisci nie dali wydrukowac Najwaznijse Osobi w nie są

Zbyszko i Stryj jego Macko. Rycerze	Sanderus Włocęga
Danuta Księżną Masowicka	Janus Książce Masowiecki
Danusa Jurand. Panna	de Lorche, Rycerz
Opat Tynecki	Danweld Komtu Szycyzinsky
Kuno von Lichtenstein, Komtur	Siegfried de Löwe, Rycerz
Powała Tatocek stros graniczny	Gottfried i Rotgier Rycerze Krzyżackij
Jagiełło Krol Polski	Skierwoillo Książce Litewski
Zych Rycerz i Corka jego Jaginka	Arnold i Wolfgang von Bader, Rycerze Niemiecki
Hława Giermek Zbyszka	
Jurand Rycerz Masursky	Tolima, Giermek Juranda

2 Najlepsi mi podobała ta Cęsc, jak Jurand pojmanego Siegfried de Löwe obdarzył Wolnosco i jak swemu Katowi wini prebaczył

3 Po zabiciu Komtura Szczyczeńskiego Danwelda pres Juranda sostał Komturem Siegfried de Löwe mianowani. Był to wielki wrog Polakow i wysłał on swego Brata zakonnego Rotgiera do Księzza Janusch sę prawosdanim do Ciechanowa. Tam weswał go Zbyschko Zięcz Juranda do pojedynku. Rotgier sostał w pojedynku sabiti. Janusch odesłał Rotgira niziwego do Szytna. Zato wpad Sigfird de Löwe w strasno Złoszcz i dał Nakaz swemu Katowi aby Jurandimu wypalył Occy a co by tich Mąk nikomu niwyjawił dał mu escę i Jęzik wyrwac

Karol Kyzina z Jerutek Lat 26
(Kl. Jerutten, Kr. Ortelsburg)

26.

Ciemna Dąbrowa [brak daty]

Luiza Pawelczyk odpowiada na ankietę „Mazura” w sprawie „Krzyżaków” H. Sienkiewicza.

Kop.: Archiwum MSZ w Warszawie, PPB, wiązka 333.

Ja podaję opies

1 Naywazniejsze osoby Krzyżakach

Winrich von Knipprode

Konrad von Jungingen

und Siegfried von Feuchtwangen

2 Rozdział 58, 59, i 60 i teckzt o Danuske gdzie Jo wnewolie Ksesakie wnelie i Jak Jie Zbycku zerdezne sukał as jo odbiel i mu wdrzde srnarła

3 Jurandze Ozje i Jensiek i renke uzrnelie wszietne — Ortelsburg

Od Polskie o sobie: Jagello, Macko, Cech, Zbjsku, Jurand

Ja to serdezne zietała i rozweselała

Finster Damerau Post Jeschonowitz kr. Ortelsburg

Louise Pawelzik

Wirtsfrau